

Інститут археології Національної академії наук України
Національний заповідник "Софія Київська"

АРХЕОЛОГІЧНІ ВІДКРИТТЯ В УКРАЇНІ 2002-2003 рр.

Появі у світ цього видання сприяла фінансова підтримка
Старокиївської експедиції ІА НАН України,
Чернігівської інспекції з охорони пам'яток.
Особлива вдячність міжнародному фонду "Україна 3000"
(фонд Віктора Ющенка)

КИЇВ 2004
Ш Л Я Х

УДК 902 (477)
ББК63.4(4Укр.)
А 87

Редакційна колегія: член-кореспондент НАН України С.Д. Крижицький
член-кореспондент НАН України О.П. Моця
д.і.н. Д.Н. Козак
д.і.н. Г.Ю. Івакін
д.і.н. О.В. Сухобоков
д.і.н. Р.В. Терпиловський
д.і.н. Н.О. Гаврилюк, головний редактор

Укладач: д.і.н. Н.О. Гаврилюк

Рецензенти: д.і.н. В.В. Отрошенко, д.і.н. О.В. Симоненко

Друкується за постановою Вченої ради ІА НАН України № 5 від 15.04.2004 р.

А 87 Археологічні відкриття в Україні 2002-2003 рр.: Збірка наукових праць /
За ред. Н.О. Гаврилюк. - Вип. 6. - Київ: ІА НАН України; Шлях, 2004. -
412 с.

ISBN 966-650-136-5

У 139 публікаціях (25 відносяться до польового сезону 2002 р.; ПО - до 2003 р.;
4 - до питань методики польової археології) з багатьма ілюстраціями 226 авторами
представлені результати розкопок та розвідок всіх археологічних культур України.
Вводяться до наукового обігу матеріали з Наукового фонду ІА НАНУ.

Для археологів, істориків, антропологів.

ББК 63.4 (4 Укр.)

А 87 Археологические открытия в Украине 2002-2003 гг.: Сборник научных
трудов / Под ред. Н.А. Гаврилюк. - Вып. 6. - Киев: ИА НАН Украины;
Шлях, 2004.-412 с.

ISBN 966-650-136-5

В 139 публикациях (25 относятся к полевому сезону 2002 г.; 110 - к 2003 г.; 4 -
к вопросам методики полевой археологии) с многочисленными иллюстрациями 226
авторами представлены результаты раскопок и разведок всех археологических культур
Украины. Вводятся в научный оборот материалы из Научного фонда ИА НАНУ

Для археологов, историков, антропологов.

ББК 63.4 (4 Укр.)

Archaeological Researches in Ukraine 2002-2003: Collection of scientific
works / Editor N.A.Gavriluik. - Issue 6. - Kiev: IA NAS Ukraine; Shliakh,
2004. -412 p.

ISBN 966-650-136-5

In 139 publications (25 of them concern the field season of 2002; 110 publications
concern the seasons of 2003; 4 concern the questions of a technique of field archaeology)
with numerous illustrations are submitted results of excavations and reconnaissances of all
spectrum of archaeological cultures all over Ukraine. Materials from Scientific fund IA
NASU are also put into scientific circulation.

For archaeologists, historians, anthropologists.

©Інститут археології НАН України, 2004

© Автори статей, 2004

© Н.О. Гаврилюк (укладання), 2004

©Шлях, 2004

ISBN 966-650-136-5

Роздобудько М.В. *, Вовкодав С.М. *, Юрченко О.В. **

* Національний історико-етнографічний заповідник "Переяслав"

** Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

Охоронно-рятивні дослідження лівобережжя Канівського водосховища

Роздобудько М.В., Вовкодав С.М., Юрченко О.В. Охранные археологические исследования левобережья Каневского водохранилища. Публикуются результаты охранных исследований, проведенных на размывах многослойных памятников в пределах территории Переяславского района Киевской области. В ходе работ выявлено два новых местонахождения керамики эпохи энеолита. Обнаружено и исследовано несколько жилищно-хозяйственных комплексов периода поздней бронзы и скифского времени. Высказывается предположение о том, что один из памятников является остатком могильника с кремациями периода поздней бронзы.

Rozdobudko M. V., Vovkodav S. M., Yurchenko O. V. Protectional archaeological researches on the left bank of Kaniv's storage pool. The results of protectional research which were done on wash outs of the multilayer relics in the territory of Pereyaslav district Kyiv region are published. During the work were revealed two new localities with ceramics of the Eneolithic period. There were found and explored rests of some dwelling and household complexes of the Late Bronze Age and Scythian times. The suggestion is put forward, that one of the relics is nothing like the remain of the cremation sepulchre of Late Bronze Age.

У 2003 р спільною експедицією Національного історико-етнографічного заповідника "Переяслав" та Переяславського педуніверситету, проводилися охоронно-рятивні роботи на пам'ятках зони розмиву лівого берега Канівського водосховища. На пам'ятці *Городок 1*, що розташована на мисоподібному виступі борової тераси неподалік с. *Циблі Переяславського р-ну*, проведена шурфовка та зроблено кілька невеликих рятивних розкопів загальною площею 40 м². За попередній період досліджень із розмивів культурних нашарувань пам'ятки, яка вже в значній мірі зруйнована водосховищем, зібрані численні матеріали доби бронзи та зарубинецького часу. Культурного шару зарубинецького поселення не виявлено. Очевидно він вже повністю розмитий. Виявлені в шурфах, розкопах, та зачистках берега лінзи культурного шару містять матеріали лише пізньобронзового періоду. Вони характеризуються незначними розмірами та потужністю, і неправильними, "розмитими" контурами. Розміри більшості прослідкованих в розкриттях лінз не перевищують 0,5x1,0 м і рідко досягають кількох квадратних метрів. Частіше спостерігаються плями нерівномірної гумусації розмірами 0,2x0,3x0,5 м, з дуже нечіткими, неправильної форми контурами, поруйновані численними нірками землерийок. Плями та лінзи вміщують, в більшості випадків, дрібнофрагментовану ліпну кераміку, від кількох до десяти і більше уламків, поодинокі кістки тварин, та грудочки деревного вугілля. Нерідко трапляються лише скупчення деревного вугілля, яке і складає в основному лінзу. Переважна більшість плям та лінз з культурними рештками і деревним вугіллям, залягають на глибині 0,4-0,8 м від сучасної поверхні. В деяких розкриттях вони знаходяться на різних гіпсометричних рівнях, розділені прошарком стерильного еолового піску потужністю до 0,5 м. Дрібнофрагментовані уламки ліпного посуду, що зустрічаються в лінзах, мають

виразні риси кераміки пізньобронзового часу, переважно лебедівського типу. Кераміка такого ж типу широко представлена в підйомних матеріалах із розмивів пам'ятки, серед яких траплялися знахідки цілих посудин, зокрема мініатюрних горщиків, кубків, колесоподібні прясличка. Окрім кераміки, в лінзах знайдено кілька крем'яних відщепів та один металевий предмет. В одній із лінз, на глибині 0,6 м, разом з уламками посуду виявлена бронзова шпилька з литою кільцеподібною голівкою (рис. 1: 12). Розрізне-

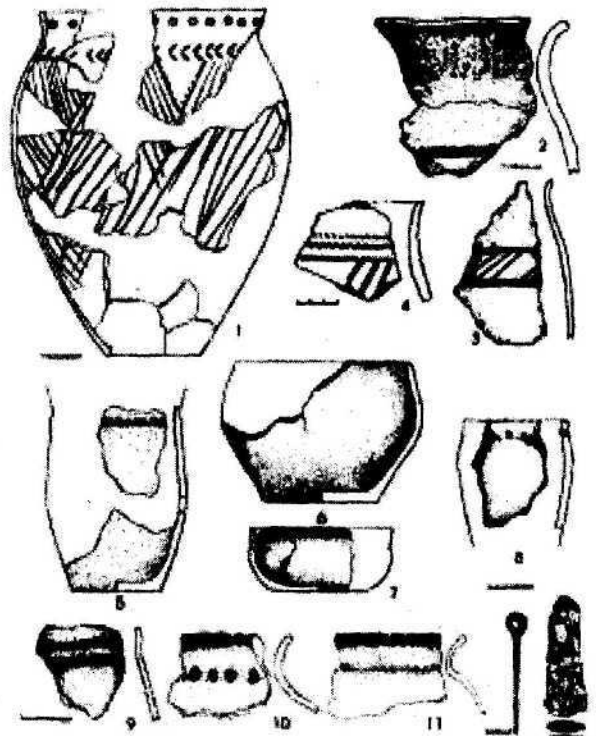

Рис. 1. Знахідки пізньобронзового та ранньозалізного часу. 1-3, 10-11 - Горіле; 4-Дубки; 5-8- Городок 2; 12- Городок 1; 13-Хутір Комарівський; /-/- кераміка; 12- бронза; 13 — кремій.

ні лінзи, що містять деревне вугілля, уламки та цілі посудини, речові знахідки, справляють враження не культурних нашарувань поселення, а скоріше залишків тілопальних поховань, або культурного шару тілопального могильника, хоча самих решток кремації не зафіксовано.

На розташованій поряд, за 200-300 м на північ, багат шаровій пам'ятці *Дубки*, культурні нашарування поселення цього ж часу проявляються інакше. Вони прослідковуються на протязі десятків метрів у відслоненнях берега, при потужності 0,3-6,5 м, яка різко зростає до 0,8-1,0 м на ділянках розмиву житлово-господарських об'єктів. На ділянці розмиву одного з об'єктів, проявленого у вигляді котловану завширшки 6 м та глибиною до 1 м, закладений рятівний розкоп. Розколом, площею $\approx 20 \text{ м}^2$, розкриті залишки житла підпрямокутної форми, із розмірами збереженої частини $6 \times 2,5 \text{ м}$. З заповнення котловану вибрані уламки ліпного посуду переважно лебедівського типу, та два фрагменти посудин зрубного типу прикрашених шнуровим орнаментом (рис. 1:4). Серед матеріалів із розмиву культурного шару поселення зустрічається також кераміка сосницького, малобудківського та білогрудівського типу.

Частково зруйнований розмивом котлован житлової споруди досліджений також на пам'ятці *Городок 2*, за 500 м на схід від *Городка 1*. За попередні сезони із розмиву цього об'єкту зібрана численна колекція кераміки білогрудівського типу. Вціліла частина споруди мала розміри $6 \times 2 \text{ м}$, із заглибленням в материк до 0,8 м. В заповненні котловану житла виявлені залишки вогнища, у вигляді сажистої лінзи із скупченнями деревного вугілля та обвуглених зерен. Вибрано кілька десятків фрагментів ліпних горщиків білогрудівського типу, кам'яний розтиральник, численні уламки пісковика. Поряд з дослідженим житлом, в розмивах, знайдені фрагменти кількох мисок білогрудівського типу, що доповнюють керамічний комплекс житла. На ділянці берега східніше житла зібрана кераміка малобудківського та лебедівського типів, що також притаманна пізньобронзовому рівню пам'ятки.

Невеликі за обсягом рятівні розкопки проводилися також на пам'ятці *Хутір Комарівський*, розташованій на боровій терасі, за 5 км західніше с. *Хоцьки*, поблизу адміністративного кордону Київської та Черкаської областей. Рятівний розкоп закладено на ділянці розмиву потужної лінзи культурного шару із різночасовими матеріалами. В розкопі прослідковані поруновані пізнішими нашаруваннями залишки житлової споруди підпрямокутної форми, розмірами $2,5 \times 4 \text{ м}$, із пізньобронзовою керамікою білогрудівського типу у заповненні. Подібні ж керамічні, та інші підйомні матеріали із розмиву, зібрані поряд на мілинах. В тому числі великий фрагмент крем'яного серпа білогу-

дівського типу (рис. 1:9,13). Житлова споруда пізньобронзового часу частково врізана в більш ранні нашарування, які містять кераміку катакомбного типу. Кераміка подібного типу часто зустрічається і серед матеріалів із розмиву (рис. 2:5-7). Очевидно нашарування, що її містять, складають окремих стратиграфічний рі-

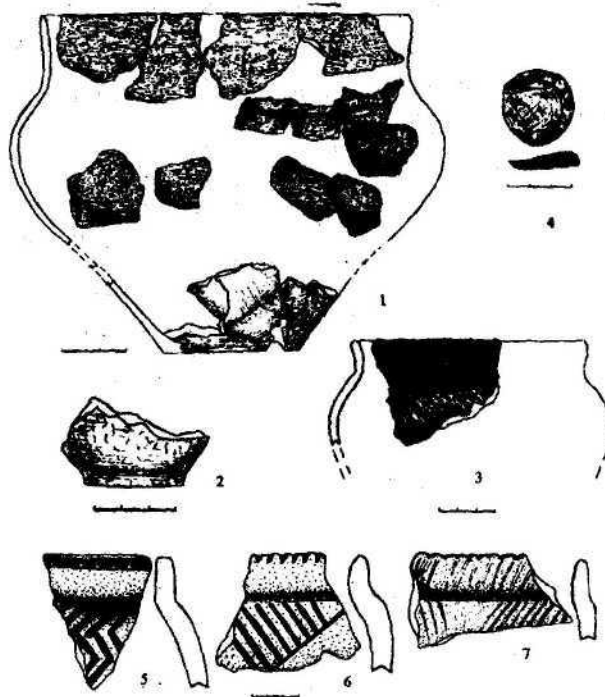

Рис. 2. Знахідки доби енеоліту та середньобронзового часу. / — Горіле; 2-7 — Хутір Комарівський; 1-3, 5-7 — кераміка; 4 — крем'яний.

вень пам'ятки.

За 500 м північніше розкопу, де вже не прослідковуються вищезгадані нашарування, знайдено фрагмент верхньої частини широковідкритого горщика з ледь розхиленими вінцями, прикрашеними відтисками та вертикальними розчісами зробленими мушлею, що має широкі аналоги в шзньотрипільських керамічних комплексах Подніпров'я (рис. 2:5). Доби енеоліту, ймовірно, належать також численні невиразні уламки ліпного посуду, крем'яне знаряддя та відщепи, знайдені неподалік (рис. 2:2, 4). Знахідки походять із розмивів малопотужних культурних лінз, які відслонюються на цій ділянці берега у верхній частині розрізу борової тераси. Попередніми дослідженнями на боровій терасі в районі Переяславської луки вже виявлено кілька пунктів із енеолітичною керамікою трипільського типу — *Загай*, *Біле Озеро 1*, *Гать 1*, *Гать 3*, *Циблі-Церква*. Подібного типу матеріали знайдені під час охоронно-рятівних робіт сезону 2003 року ще на одній пам'ятці — *Горіле*, також розташованій на боровій терасі, в північній частині *Переяславського району*. Тут внаслідок розмиву розкрито кілька досить

потужних культурних лінз. Матеріали отримані під час рятівних робіт на цих об'єктах, дозволили поточнити стратиграфію пам'ятки, та культурно-хронологічну приналежність її окремих рівнів. При зачистці однієї із лінз, в самій нижній частині культурних нашарувань, практично на межі із материковими алювіальними відкладами борової тераси, виявлено скупчення уламків однотипної кераміки. Переважна більшість уламків належала приземкуватому, широковідкритому горщику із прямими вінцями, вкритому невиразними розчісами (рис. 2:7). Горщик, як і фрагмент посудини із Хутора Комарівського, знаходить аналогії в кераміці пізньотрипільських пам'яток Подніпров'я.

В зачистці нашарувань цієї ж лінзи, вище по розрізу, із заповнення ями вибрані численні уламки ліпного посуду пізньобронзового часу з рисами кераміки сосницького та лебедівського типу. Одну посудину — великий тюльпаноподібний горщик орнаментований в сосницькому стилі вдалось реставрувати (рис. 1:1). Серед численних матеріалів із розмиву культурних нашарувань пізньобронзового часу, де переважає кераміка сосницько-лебедівського типу, варто відмітити окремі знахідки фрагментів посудин білогрудівського типу — горщиків з валиком на плічках, кубків орнаментованих відтисками гребінчастого штампю (рис. 1:2,3). Трапляються також уламки кухонних горщиків чорноліського типу — з валиком на тулубі та

проколами під вінцем.

В східній частині пам'ятки, зачистками та невеликим розкопом були досліджені дві культурні лінзи довжиною близько 10 м кожна. Потужність культурних нашарувань становила від 0,3 до 1 м. Об'єкти, характер яких не встановлено, містять культурні рештки представленої ліпною керамікою, уламками античних амфор, залізними знаряддями, шматками кричного шлаку. Слід відмітити доволі своєрідну ліпну кераміку, яка значно ближче до підгірцівської, ніж до типової кераміки скіфського часу пам'яток Поросся, Посулля та й того ж Переяславського лівобережжя (рис. 1:10,11).

Отримані під час охоронно-рятівних робіт сезону 2003 р. матеріали, показують перспективність подальших досліджень лівобережжя Канівського водосховища в кількох напрямках:

1) виявлення нових пам'яток, зокрема доби енеоліту на боровій терасі, та визначення їх позиції по відношенню до групи лівобережних пам'яток пізнього трипільля типу Лукаші - Софіївка;

2) вивчення пам'яток періоду пізньої бронзи та раннього заліза, із своєрідною полікультурною та змішаною типу керамікою, що входили до широкої контактної зони Лівобережжя. До подальших досліджень спонукають і темпи розмиву, який вже знищив значну частину культурних нашарувань більшості пам'яток, а деякі пам'ятки і повністю.

**Самойлова Т.Л., Смольянинова С.П.,
Богуславский Г.С., Остапенко П.В., Ветчинникова Н.И.**

Институт археологии НАН Украины

Археологические исследования античной Тире и средневекового Белгорода в 2003 г.

В 2003 г. вг. Белгороде-Днестровском (Одесская область) экспедицией Института археологии НАН Украины были продолжены работы по исследованию остатков античного города *Тире* и средневековых слоев, принадлежащих периоду XIII-XVIII вв. Работы были сосредоточены на трех участках — Южном, Западном и на прирезке вдоль Южной куртины (№ 37). Последние работы были начаты с целью максимального открытия Южной куртины античной системы оборонительных сооружений с напольной стороны до уровня ее дневной поверхности времени ее строительства.

На Западном участке работы были сосредоточены на исследовании снимаемых остатков жилых комплексов средневекового времени, а так же слоев римского периода, жилой застройки позднеэллинистического времени. Раскопочные работы на Западном участке начались с разборки кладок и вымосток золотоордынского квартала. Ниже был выявлен слой, содержащий материалы всего диапазона античного периода истории Тире: доримского, римского и поздне-

античного времени. Характерным является тот факт, что к строительным объектам III-IV вв., несмотря на наличие небольшого числа соответствующих материалов, под вопросом можно отнести фрагмент вымостки и помещения [Самойлова, Кожокару, Смольянинова, Богуславский, Остапенко 2002, 249]. В стратиграфическом отношении слои позднеантичного и римского времени представляют собой единый горизонт. Основная стратиграфическая характеристика слоя — сероглинистый фунт с обильными включениями участков прогоревшей до оранжевого или коричневого цвета глины. Общая мощность слоя составила 1,1 м; по материалу горизонт вертикально делится на позднеантичный и римский слои примерно одинаковой мощности. Ниже золотоордынских остатков были выявлены строительные объекты римского времени, верхние части которых иногда использовались для сооружения комплексов золотоордынского времени.

К строительным остаткам римского времени следует отнести трехслойную вымостку с во-

<i>Охріменко Г., Златогорський О.</i> Археологічні дослідження біля озера Люб'язь.....	243
<i>Папанова В.А., Ляшко С.Н.</i> Исследование ольвийской усадьбы.....	245
<i>Пастернак В.В., Черницький О.Ю., Бойко В.Б., Карелін А.Л.</i> Розвідки у Васильківському р-ні Київської області.....	248
<i>Петраускас О.В., Шишкін Р.Г.</i> Дослідження могильника та поселення черняхівської культури біля с. Велика Бугаївка на Київщині у 2003 р.....	250
<i>Петрик В., Івановський В., Лазурко О., Рибчинський О.</i> Археологічні дослідження в м. Белзі Львівської обл.....	251
<i>Петрик В., Петрик А.</i> Археологічні дослідження в м. Дрогобичі Львівської області.....	255
<i>Полин СВ., Черных Л.А., Куприй С.А., Дараган М.Н.</i> Курганы эпохи энеолита — бронзы у г. Орджоникидзе.....	257
<i>Попандопуло З.Х.</i> Исследования грунтового могильника эпохи раннего железа у с. Скельки.....	264
<i>Приймак В.В., Осадчий Є.М.</i> Дослідження Зеленогайського археологічного комплексу 2002-2003 рр.....	265
<i>Прищеп Б.А.</i> Дослідження посаду літописної Пересопниці у 2002-2003 рр.....	267
<i>Прищеп Б.А., Терлецький Ю.П.</i> Розкопки в Дорогобужі у 2003 р.....	271
<i>Прищеп Б.А., Чекурков В.С.</i> Роботи на полі Берестецької битви 1651 р.....	274
<i>Пуздровский А.Е., Медведев Г.В., Соломоненко А.Е., Труфанов А.А.</i> Охранные исследования Усть-Альминского некрополя.....	275
<i>Пустовалов С.Ж.</i> Археологічні роботи на багатошаровому поселенні на о. Мала Хортиця у 2003 р.....	278
<i>Редина Е., Пануци-Владыко Е.</i> Раскопки археологического комплекса античного времени у с. Кошары в 2003 г.....	279
<i>Рыжов С.М., Магомедов Б.В., Шумова В.О.</i> Дослідження двошарового (трипільського та черняхівського) поселення Ржищів-Ріпниця 1 у 2003 р.....	282
<i>Роздобудько М.В., Вовкодав С.М., Юрченко О.В.</i> Охоронно-рягівні дослідження лівобережжя Канівського водосховища.....	286
<i>Самойлова Т.Л., Смольянинова С.П., Богуславский Г.С., Остапенко П.В., Ветчинникова Н.И.</i> Археологические исследования античной Тире и средневекового Белгорода в 2003 г.....	288
<i>Симоненко І.М., Титова О.М.</i> Дослідження Олешківської січі у 2003 р.....	292
<i>Скорый С, Хохоровский Я.</i> Окончание цикла работ украинско-польской экспедиции "Мельники-Холодный Яр".....	296
<i>Смирнов А.И.</i> Подводные разведки затопленной части Ольвии в 2003 г.....	299
<i>Сорочан С.Б., Крупа Т.Н., Зубарь В.М., Сазанов А.В., Иванов А.В.</i> Работы объединенной археологической экспедиции «Цитадель» в Херсонесе Таврическом в 2003 г.....	299
<i>Тесленко И.Б., Лысенко А.В.</i> Археологические разведки на Южном берегу Крыма в 2003 г. ...	303
<i>Тесленко И.Б., Лысенко А.В., Турова И.П.</i> Раскопки средневекового христианского храма на южной окраине с. Малый Маяк в 2003 г.....	306
<i>Тетеря Д.Л.</i> Новий могильник на околиці Переяслава Руського.....	310
<i>Томенчук Б., Баран В.</i> Підсумки роботи Галицької археологічної експедиції 2002 - 2003 рр. (Прикарпатський загін).....	312
<i>Труфанов А.А., Пуздровский А.Е., Медведев Г.В.</i> Охранно-археологические раскопки у с. Холмовка в Юго-Западном Крыму.....	314
<i>Тубольцев О.В., Остапенко М.А., Николова А.В., Кобалия Д.Р.</i> Исследования экспедиции «Новая археологическая школа» на о-ве Хортица.....	316